

Андрэй Чарнякевіч (Гародня)
кандыдат гіст. навук, дацэнт ГрДУ

Беларускія паланафілы і Грамада. 1925 – пачатак 1927 г.*

Аналізуючы феномен Беларускай сялянска-работніцкай Грамады, варта звярнуць увагу і на тыя беларускія нацыянальныя асяродкі, якія былі ў ценю грамадоўскага руху: беларускіхэсэраў, прадстаўнікоў ураду БНР і паланафілаў. Яны ў новых умовах аказаліся амаль поўнасю адсунутымі на маргінэс палітычнага жыцця. Розніца заключалася бадай толькі ў тым, што як БНР-аўская рыторыка, так і эсэраўская ідэалогія былі для БСРГ своеасаблівай гістарычнай спадчынай, тады як паланафілы спрабавалі адыгрываць ролю супрацьлеглага палітычнага полюсу, альтэрнатыўнага не толькі ўласна Грамадзе, але і ўсім іншым беларускім партыям наогул, ролю, якая, і гэта варта адзначыць адразу, не знаходзіла свайго пацверджання ў рэальных уплывах паланафільскіх арганізацый на беларускае грамадства.

Некаторыя з беларускіх дзеячаў з цягам часу змянялі свае адносіны да супрацоўніцтва з польскімі ўладамі. Напрыклад, у перыядпольска-савецкай вайны 1919 – 1920 г. да паланафілаў залічваліся Антон Луцкевіч, Аркадзь Смоліч, Кузьма Цярэшчанка, Язэп Лёсік, Сымон Рак-Міхайлоўскі, Аляксандр Уласаў, Браніслаў Тарашкевіч, Вацлаў Іваноўскі ды іншыя беларускія дзеячы, якія спадзяваліся на падтрымку беларускай справы з боку Ю.Пілсудскага, аднак пазней расчараваліся, як у асобе кіраўніка польскай дзяржавы, гэтак і ў самой польскай арыентацыі. Асобна ад іх стаіць кола дзеячаў, якія адкрыта дэкларавалі сваю ляльнасць да польскай дзяржаўнасці: Казімір Цвірка-Гадзьцкі, Павел Аляксюк, А.Янсан, Раман Скірмунт, Макаар Касцевіч, Арсен Паўлюкевіч, Яўген Ладноў, Яўген Міткевіч, Лявон Дубейкаўскі, Рамуальд Зямкевіч, Станіслаў Булак-Балаховіч, бацька і сын Адамовічы, Аляксандр Аршун, Тодар Вернікоўскі, Франц Умястоўскі, Язэп Мамонька, Феліцыян Цяўлоўскі, Янка Шурпа, Міхаіл Ханевіч (больш вядомы як Гурын-Маразоўскі). Пры гэтым палітычныя погляды амаль кожнага з пералічаных цягам часу маглі кардынальна змяняцца, як гэта сталася, напрыклад, з В.Адамовічам-сынам, які пасля ад'езду ў Гданьск у сярэдзіне 1920-х гадоў з паланафіла ператварыўся ў амаль адкрытага праціўніка польскай ула-

* Аўтар выказвае падзяку А.Пашкевічу за прадастаўленныя ў карыстанне дакументы, без якіх артыкул быў бы значна бяднейшы.

ды, ці з Я.Мамонькам, што прайшоў дакладна адваротны шлях – ад непрымірымага беларускага эсэра на пачатку 1920-х гадоў да дэклараванага прыхільніка “польскай арыентацыі” ў сярэдзіне 1920-х.

Таксама няпроста вызначыцца з унутраным зместам і ідэалагічнай платформай гэтага накірунку. На Беларускай нацыянальна-палітычнай нарадзе ў Празе ў канцы верасня 1921 г. ці не ўпершыню канцэпцыю беларускіх паланафілаў сфармуляваў П.Аляксюк: “Мы ідзем шляхам эвалюцыі. З аднаго боку Расея, з другога – Польшча. Расея ніколі ня дасць незалежнасці Беларусі. Мы апіраемся на захад – на Польшчу. Мы прадстаўнікі народу, павінны абаперціся на Польшчу, нягледзячы на чорную працу ўраднаўцаў. Але мы вышэй гэтага і павінны адзначыць, што момант палітычны заставіў Польшчу памагаць адбудове Беларусі”. Адначасова П.Аляксюк на пытанні з залы заявіў, што беларускі народ да палякаў адносіцца варожа, а сам ён Рыжскага міру “не вызнае і галасаваў проціў”. На выказванне С.Барана супраць “эвалюцыйных” метадаў працы П.Аляксюк адказаў: “Чорная справа на Беларусі часовая, а потым пойдзе лепей. Мы можам ісці на кампрамісы з польскаю ўладаю да тых пор, пакуль мы ня бачым змены у польскіх адносінах, а калі гэта ня зменіцца, мы ўзарвём тое зданіе, якое мы збудавалі...”¹ Афіцыйна, аднак, гэтая “платформа” абмяжоўвалася да паняццяў ляяльнасці і кампрамісу з існуючай ўладай, амаль ніколі не выходзячы па-за межы палітычнага канфармізму.

Бесперспектыўнасць “польскага вектару” ў беларускім руху высветлілася яшчэ ў перыяд Грамадзянскага кіравання Усходніх земляў і польска-савецкай вайны, калі ўсе без выключэння ініцыятывы ўзаемнага супрацоўніцтва, пачынаючы ад фатальнага па сваіх выніках для арганізатараў Беларускага з’езду Віленшчыны і Гарадзеншчыны ў чэрвені 1919 г. прыезду ў Варшаву А.Луцкевіча, стварэння Беларускай вайскавай камісіі і Найвышэйшай Рады і канчаючы беларуска-польскімі перамовамі ў Менску вясной 1920 г., пацярпелі крах. Акцыя генерала С.Балаховіча, Палітычны камітэт, Сялянская партыя “Сялібнікі” і Краёвая сувязь П.Аляксюка, “Зялёны дуб” Адамовічаў толькі канчаткова скампрамітавалі паланафільскі асяродак, як у вачах беларускіх дзеячаў, гэтак і перад самымі польскімі ўладамі. Восенню 1921 г. на беларускай палітычнай канферэнцыі ў Празе арыентацыя на Польшчу была адкінутая большасцю дэлегатаў, як супярэчная з інтарэсамі беларускага народа.

Неўзабаве відочная параза на выбарах у Віленскі сейм, якую папярдэжвала беспрэцэдэнтная кампанія з боку палітычных праціўнікаў, пры-

¹ Пратакол паседжанняў Беларускай Нацыянальна-Палітычнай Наряды ў Празе, 26-30 верасня 1921 г. // Спадчына. 1999. № 5-6. С. 38-39.

мусіла П.Аляксюка адыйсці адактыўнай грамадскай працы і перабрацца з Вільні ў Наваградак. Месца Краёвай сувязі ў паланафільскім крыле заняла Арганізацыя беспартыйных актывістаў на чале з Яўгенам Міткевічам. Паводле газеты “Беларускі зван”, Яўген Антонавіч Міткевіч падчас польска-савецкай вайны служыў на польскім вайсковым тэлеграфіе ў Менску. Пры адступленні палякаў у ліпені 1920 г. застаўся пад бальшавікамі, дзе быў камісарам тэхнічна-тэлеграфнай часткі, аднак, скраўшы вялікую суму грошай, перабег у Польшчу. Восенню 1920 г. Я.Міткевіч-стаў сябрам Беларускага палітычнага камітэту. Быў у складзе дэлегацыі ад беларускага насельніцтва да польскага ўраду 28 лістапада 1920 г.²

Менавіта Я.Міткевіч паспрабаваў замяніць П.Аляксюка ў якасці лідэра паланафільскай плыні пасля паразы апошняга на выбарах Сейм Сярэдняй Літвы. Арганізаваны ім беларускі з’езд прадстаўнікоў ад вёсак 23 красавіка 1922 г. у Гародні зрабіў вымову старшыні Камітэту краёвай сувязі П.Аляксюку за тое, што той павёў працу ў “шкядлівым эканамічна-палітычным напрамку патрэбнасцям сялянства”³.

Адначасова пастараліся звярнуць на сябе ўвагу польскага ўраду дзеячы Варшаўскага БНК Я.Ладноў і Л.Дубейкаўскі. П аддзел Польскага Генеральнага штабу нават прафінансаваў выданне кнігі Я.Ладнова “Огнем и мечом, голодом и болезнями”, у якой, пры дапамозе тэндэнцыйна падобраных фактаў, даказвалася, што толькі дзякуючы нямецкім інтрыгам была знішчана Расея, а зараз можа быць разбураная Польшча (акрамя гэтай кнігі, Ладноў у той самы час выдаў прапагандысцкую брашуру на польскай мове “Супраць блоку з немцамі” падобнага зместу, надрукаваную ў Баранавічах). Чарговая параза – на гэты раз пад час парламенцкіх выбараў восенню 1922 г., пазбавіла Актывістаў і Варшаўскі БНК дзяржаўных субсідыяў і паспрыяла поўнаму ўпадку гэтых арганізацый.

На фоне далейшага пашырэння ўплываў Беларускага пасольскага клубу паланафілы спрабуюць адыгрываць ролю дамбы на шляху гвалтоўнай радыкалізацыі беларускай вёскі. Пасля вядомай прамовы вясной 1923 г. Б.Тарашкевіча ў Сейме (“з дымам пажараў”), 7 красавіка ад імя Варшаўскага БНК з дэкларацыяй пратэсту выступаюць Л.Дубейкаўскі і Я.Ладноў, а ўжо 11 красавіка да іх з адкрытым лістом на імя Б.Тарашкевіча далучаецца генерал С.Булак-Балаховіч. “...Я, разам са ўсімі сябрамі маёй былой арміі, а таксама са ўсім сьвядомым, спакойным і лаяльным беларускім народам, – гаварылася ў звароце, – ганарова клянуся, што буду лічыць Пана за ворага нашай Айчыны, а вашае неаблічальнае выс-

² Archiwum Akt Nowych (Warszawa) – (далей ААН). ТСК. Т. 99. С. 48; Жыцьцё Беларуса. 5.9.1925. № 6; Беларуская доля. 14.1.1925. № 2.

³ Беларускі шлях. 8.5.1922. № 2. С. 3.

тупленне за галоўную прычыну, якая ў сваіх наступствах сцягне на нешчаслівы беларускі народ прывід Грамадзянскай вайны, рэпрэсіі, голад і галечу. У сувязі з чым, стоячы на стражы Права, Ладу і Парадку, мы будзем усялякімі сродкамі весці барацьбу супраць Пана і пачатай праз Вас пагібельнай акцыі”⁴. Падобны крок, аднак, замацаваў за аўтарамі кляймо агентаў II аддзела Генеральнага штабу (польскай дэфензівы) і адшпургнуў адіхня толькі беларускі рух, але... і самыя польскія улады. Афіцэр польскай контрразведкі ў канцы лістапада 1923 г. дакладаў: “...Л. Дубейкаўскі і Е. Ладноў у сваім часе выкарыстоўваліся II аддзелам Генеральнага Штабу дзеля “беларускіх спраў”. Зараз жа ў сувязі са стратаю імя ўплываў у беларускім грамадстве, кантакт з імі захоўваецца настолькі, на колькі існуе патрэба атрымаць нейкую інфармацыю...”⁵

Напачатку 1924 г. частка былых паланафілаў (Я. Міткевіч і Я. Шурпа) замест бесперспектыўнай (у тым ліку ў матэрыяльным сэнсе) палітычнай дзейнасці ў Арганізацыі беспартыйных актывістаў узялі на сябе кіраванне Гарадзенскім беларускім дабрачынным таварыствам. Астатнія засталіся незапатрабаванымі ў дзяржаўных структурах. Характэрна, што сярод найбольш “ідэйных” паланафілаў, няхай і скампрамігаваных у мінулым, у гэты час пад уплывам агульнай сітуацыі ў краіне вызначаецца пэўная змена “арыентацыі”. Гэтак у данясенні Наваградскага ваяводскага ўпраўлення за сакавік 1924 г. адзначалася, што “прадстаўнікі найбольш лаляльных адносна Рэчы Паспалтай беларускіх арганізацый: Аляксук і д-р Паўлюкевіч у справаздачны перыяд поўнаасцю падпалі пад уплывы пасла Рагулі і разам з ім развіваюць савецка-беларускую палітычную ідэю “Вызвалення Айчыны”...⁶ Паведамляючы аб тым, што “вядомы здаўна беларускі дзеяч Аляксук, які ад часу выбараў (маюцца на ўвазе выбары ў Сейм 1922 г. – А. Ч.) зусім адсунуўся ад палітычнага жыцця, зараз зноў вяртаецца на палітычную сцэну” і на прапанову Віленскага БНК “збіраецца аднавіць працу ТБШ у Наваградку”, аўтары “Справаздачы з эканамічна-грамадскага і палітычнага жыцця” за красавік 1924 г. дадалі: “Падтрымаць падарваны аўтарытэт Аляксюка ў Наваградак выехалі паслы Уласаў і Рак-Міхайлоўскі...”⁷

Аднак ужо восенню 1924 г. адбываецца раптоўная мабілізацыя паланафільскіх арганізацый (варта адзначыць, што аднаўленне дзейнасці

⁴ CAW. II oddział Sztabu Generalnego. Syg. I.303.4.2663. S. 144; тамсама, syg. I.303.4.2685b. S. 115.

⁵ CAW. II oddział Sztabu Generalnego. Syg. I.303.4.2685. S. 115.

⁶ Sprawozdanie sytuacyjne Nowogrodzkiego Urzędu Wojewódzkiego za miesiąc marzec 1924 r. // CAW. Oddział II Sztabu Generalnego. Sygn. I.303.4.5148. Podteczka 3.

⁷ Sprawozdanie z ruchu ekonomiczno-społecznego i politycznego za miesiąc kwiecień 1924 r., 12 maja 1924 r. // CAW. Oddział II Sztabu Generalnego. Sygn. I.303.4.5229.

паланафільскага крыла амаль супадае па часе з ліквідацыяй партыі беларускіхэсэраў і спробай падпарадкавання структураў БНР Краёваму цэнтру). У канцы верасня 1924 г. арганізуецца Цэнтральны камітэт беларускіхспраў на чале з Феліцыянам Цяўлоўскім, у які між іншыміўвайшлі сын і бацька Адамовічы, Фёдараў, Я.Міткевіч, Я.Шурпа. У дэкларацыі, прынятай на арганізацыйным сходзе адзначалася: “Узяўшы пад увагу, што датыхчасовыя беларускія арганізацыі пайшлі... ў напрамку арыентацыі ўсходняе, Камітэт, які ў сучасны момант арганізуецца, будзе стаць на грунцеПольскае дзяржаўнасці і толькіў цеснайлучнасці зПольскім Народам з якім звязаўся жыццёва і гістарычна будзе ісці да адбудавання Беларусі і здзяйснення сваіх палітычных і эканамічных правоў”⁸.

Ужо ў лістападзе 1924 г. Цяўлоўскі звярнуўся з прапановай да польскага Генеральнага штабу выкарыстоўваць сяброў Цэнтральнага беларускага камітэта ў вывадоўчыхмэтах. Аднак адказы за беларускія справы Г.Сухэнак адмовіўся ад гэтай ідэі, палічыўшы яе ад самага пачатку “бесперспектыўнай”. Тады Цяўлоўскі “перапрадаў” ідэю Міністэрству ўнутраных спраў, якое на гэтым пракце вырашыла пабудаваць усю беларускую палітыку ў паўночна-ўсходніх ваяводствах II Рэчы Паспалітай. Афіцэр II аддзела, які аналізаваў усю справу, прыйшоў да нечаканых высноваў: “Магчыма, што прапанаваны праект мог быць законспіраванай пляцоўкай выведкі на карысць Савецкай Расеі і адначасова – матэрыялам для шантажу адміністрацыйных уладаў”⁹.

У хуткім часе справаздачы палітычнай паліцыі Віленскага ваяводства зафіксавалі “агульную кансалідацыю беларусаў польскай арыентацыі вакол Беларускага грамадскага сходу” Валейшы¹⁰. А ўжо 21 верасня 1924 г. пасля расколу ў Беларускам грамадзянскім сходзе арганізуецца Часовая беларуская рада, якая аб’яднала вакол сябе “памяркоўныя элементы, што жадалі ляльна супрацоўнічаць з польскай дзяржавай”. Асаблівай увагі заслугоўвае асоба кіраўніка Рады – А.Паўлюкевіча.

Арсен Васільевіч Паўлюкевіч нарадзіўся ў 1889 г. у сям’і слуцкага святара. Пасля сканчэння медычнага факультэта Маскоўскага ўніверсітэту працаваў лекарам у Слуцку. Да беларускага руху далучыўся ўжо ў сталым узросце на пачатку 1920 г. У лістападзе 1920 г. узначаліў адноўлены Слуцкі БНК, адначасова стаўшы кіраўніком яго медычна-санітарнага аддзела. Восенню таго ж году на з’ездзе Слуцчыны А.Паўлюкевіч выступіў супернікам У.Пракулевіча ў барацьбе за пасаду старшыні Бела-

⁸ SAW. Oddział II Sztabu Generalnego. Sygn. I.303.4.5248. S. 9.

⁹ SAW. II oddział NDWP. Syg. I.301.8.770.

¹⁰ Gomółka K. Białoruskie partie i organizacje prorządowe w II Rzeczypospolitej // Białoruskie Zeszyty Historyczne. 1997. № 7 S. 65.

рускай рады Случчыны. Падчас Слуцкага збройнага чыну загадваў шпіталем паўстанцаў. На пачатаку 1920-х г. жыў у Нясвіжы, мястэчку Сіняўцы і нават быў арыштаваны польскімі ўладамі ў 1922 г. за стварэнне нелегальнай арганізацыі “Народны хаўрус за Бацькаўшчыну”. Пазней пераехаў у Вільню, дзе, паводле А. Бочкі, служыў вайсковым лекарам пры адной з польскіх частак¹¹. Трэба адзначыць, што Арсен Паўлюкевіч быў адным з нямногіх, хто ў канцы 1921 г. адкрыта падтрымаў на канферэнцыі ў Празе палітычную арыентацыю П.Алясюка. Ён заявіў звяртаючыся да прыхільнікаў ураду В.Ластоўскага: “Я апырдызелёна іду на кампрамісы, я апырдызелёна старо ннік Польшчы. Гая пазіцыя, якую вы займаеце да Польшчы, адзавецца потым на тых партызанах, якія сядзяць у лясох...”¹²

Гэтая надзвычайная актыўнасць сярод праўрадавых беларускіх арганізацый, абумоўленая ў значнай ступені палітычнай кан’юктурай, амаль адразу выклікала паважны крызіс у паланафільскім асяродку. Ужо на наступны дзень пасля стварэння Цэнтральнага камітэта беларускіх спраў было прынятае рашэнне “спыніць усялякія зносіны з Беларускаім грамадскім сабраннем, а Часовую беларускую Раду лічыць якустанову палітычна няпэўную”. Адначасова з Варшавай ды Вільняй “раскольная” тэндэнцыя выявіліся і ў Гародні, дзе ўжо меліся пэўныя традыцыі паланафільскага руху. 11 кастрычніка 1924 г. падчас арганізацыйнага паседжання Гарадзенскага павятовага камітэту беларускіх спраў была падрыхтаваная адозва ў падтрымку Ф. Цяўлоўскага з крытыкай “фальшывай дзейнасці Міткевіча і Шурпы” – найбольш актыўных мясцовых паланафілаў¹³. У адказ 16 кастрычніка Я.Шурпа прыбыў з Гародні ў Вільню для перамоваў з А.Паўлюкевічам і Валейшам пра ўваходжанне ў склад Часовай беларускай рады аднаго прадстаўніка ад “групы Міткевіча”.

Вярнуўшыся з Вільні, Я. Шурпа вырашыў парваць з Я. Міткевічам, супраць якога напярэдадні былі высунутыя абвінавачванні ў фінансавых

¹¹ ДАБВ. Ф. 67, воп. 1, адз. з. 325, ст. 25; там жа, адз. з. 939, арк. 28, 29; Беларускі шлях. 17.5.1922. № 3; Наша воля, 4.3.1927; Слуцкі збройна чын 1920 г. у дакументах і ўспамінах. С. 317-318; Стужынская Н.І. Беларусь мяцежная. С. 153-154; Русская мысль (Париж) 1.3.1984. № 3506; Незабывые могилы. Российское зарубежье: некрологи 1917-1999: В 6 т. Т. 5. О-Р / Рос. гос. б-ка; Сост. В.Н. Чуваков; Под ред. Е.В. Макаревич. Москва 2004. С. 308.

¹² Гэтыя апошнія словы, дарэчы, шмат у чым аказаліся прароцкімі... гл.: Пратаюл паседжанняў Беларускай Нацыянальна-Палітычнай Нарады ў Празе, 26-30 верасня 1921 г. // Спадчына. 1999. № 5-6. С. 26-32.

¹³ Аналізуючы ход паседжання Гарадзенскага камітэту, прадстаўнік польскай паліцыі рабіў выснову, што новаствораная арганізацыя, быццам бы паланафільская, наўрад ці здольная да адведзенай ёй ролі, а верагодныя субсідыі на гэтую справу не дасягнуць сваёй мэты.

злоўжываннях у кіраваным ім Гарадзенскім беларускам дабрачынным таварыстве. 28 кастрычніка на паседжанні Арганізацыйнага камітэту Беларускіх беспартыйных актывістаў у Гародні было прынятае рашэнне выключыць з арганізацыі Я. Міткевіча, які “скампраметаваў сябе членствам у Беларускам дабрачынным таварыстве” і накіраваць Я. Шурпу ў Варшаву, для ўсталявання кантактаў з Цэнтральным камітэтам беларускіх спраў Ф. Цяўлоўскага. Я. Міткевіч у хуткім часе, быў вымушаны пакінуць Гародню і перанесці сваю працу ў Баранавічы, тады як Я. Шурпа 23 лістапада 1924 г. быў абраны старшынёй Гарадзенскага беларускага дабрачыннага таварыства, адначасова увайшоўшы ў склад Камітэта беларускіх спраў. 18-19 снежня 1924 г. як прадстаўнік ад Гарадзеншчыны, ён удзельнічаў у беларускім настаўніцкім з’ездзе ў Вільні, а ў канцы 1924 г. “група Шурпы” актыўна супрацоўнічала з “Пястам” па скліканні з’езду гэтай партыі ў Гародні¹⁴.

Адначасова адбываліся адчувальныя змены ў супрацьлеглым лагеры і ў першую чаргу гэта датычыла стаўлення да паланафільскай арыентацыі, як адной з плыняў беларускага нацыянальнага руху. Адным з наступстваў актывізацыі дзейнасці Я. Шурпы на гарадзенскай глебе стаў артыкул у выдадзенай 27 лістапада 1924 г. у Гародні на беларускай мове аднаднёўцы лева-радыкальнага характару “Гудок”, дзе, магчыма, упершыню, было прызнана існаванне “ідэйных паланафілаў”, якіх аўтар супрацьпастаўляў “паланафілам казённым”. У перадавіцы гаварылася: “Пад “казённымі беларусамі”...мы разумеем тых беларускіх “дзеячаў”, ці, называючы адпаведным іменем, палітычных авантурнікаў, якія знаходзяцца на казённым службе, як штатныя “беларусы”, нешта падобнае да так званых “штатных вучоных евреев” пры царскіх генерал-губернатарствах. Казённых беларусаў ня можна змешваць з ідэёвымі паланафіламі дзеля таго, што апошнія маюць свае ўласныя перакананні і ў працы сваёй кіруюцца, сваёй уласнай праграмай. Казёння-ж беларусы сваёй праграмы не маюць, а праводзяць у жыццё праграму ўрадавую. Па складу сваёй мыслі яны зусім нават не паланафілы, але гэта не перашкаджае ім верна служыць ураду і адыграваць ролю генералаў на мяшчанскім вяселлі, вядома, за добрую заплату”.

18 студзеня 1925 г. “Беларуская доля” каментуючы артыкул П. Аляксюка ў “Грамадскім голасе”, (той пратэставаў супраць выкарыстання тэрміну “алексюкоўшчына” як сіноніму паланафільскай арыентацыі ў дачыненні да дзеячаў Часовай беларускай Рады ды Прасветы), дазволіла зрабіць сабе заўвагу адносна П. Аляксюка і М. Краўцова: “Грамадзян-

¹⁴ Тады ж Я. Шурпа беспаспяхова спрабаваў арганізаваць у Гародні аддзел арганізацыі “Прасьвета”.

ства ужо ацаніла гэтых безумоўна здольных, але на жаль, зышоўшых з простае дарогі некалі сапраўдных беларускіх дзеячаў...”¹⁵.

Менш чым праз паўгады пасля ўтварэння адбываецца адзін з першых расколаў унутры Часовай беларускай Рады: 10 лютага 1925 г. з яе складу выйшлі Усевалад Більдзюкевіч, Шышкю і Валейша, у выніку чаго ў арганізацыі ўзмацнілася роля А. Паўлюкевіча, які з часам пачаў адгрываць ролю галоўнага беларускага паланафіла. Адным з наступстваў гэтага стаў пошук Радай саюзнікаў сярод паланафільскіх колаў ва ўкраінскім нацыянальным руху. 8 красавіка 1925 г. у Роўне адбылася агульная канферэнцыя з мэтай кансалідацыі паланафільскага лагера сярод нацыянальных меншасцяў II Рэчы Паспалітай, аднак працягу гэтай ініцыятывы не атрымала.

Адначасова з пошукам партнёраў унутры самога паланафільскага лагера, Рада спрабавала здабыць прыхільныя адносіны з боку органаў улады, дзеля чаго ў сярэдзіне 1925 г. яна звярнулася да У. Рачкевіча з просьбаю аб нармалізацыі адносінаў на “крэсах”. Рада мела праблемы з разбудовай арганізацыйнай структураў і пашырэннем уплываў на правінцы. На працягу ўсяго 1925 г. не адбыўся ніводны з запланаваных з’ездаў – ні ў Гародні, ні ў Баранавічах, ні ў Вільні. Як адзначаў пазней “Кароткі нарыс беларускага пытання”, “гэта было зроблена або таму... што ён (А. Паўлюкевіч – А. Ч.) баяўся, каб з’езд не апанавалі варожыя арганізацыі, або, урэшце, таму, што разам з іншымі асобамі часткова распусціў прызначаны на правядзенне з’езду грошы...” Па сутнасці, уся практычная дзейнасць Рады звязалася толькі да выдання газеты “Грамадскі голас”, а таксама да асабістай акцыі доктара А. Паўлюкевіча. Палітычная дзейнасць Часовай беларускай рады абмяжоўвалася агульнымі заявамі дэкларатыўнага зместу на старонках свайго друкаванага органа ды своеасаблівай “барацьбой кампраматаў” накіраваных перш за ўсё на дыскрэдытацыю асобы Антона Луцкевіча, як адной з найбольш уплывовых постацей Віленскага БНК і ўсяго беларускага руху.

Менавіта па ініцыятыве А. Паўлюкевіча ў сярэдзіне 1925 г. грамадскі рэзананс атрымала гэтак званая “Справа Шалешкі”. Уладзімір Шалешка – актыўны дзеяч беларускага нацыянальнага руху ў Гародні і Вільні, сябра шматлікіх арганізацый, супрацоўнік шэрагу беларускіх газет, у канцы 1924 г. нелегальна пераправіўся ў БССР, адкуль у хуткім часе прыйшлі звесткі пра ягоны арышт і нават расстрэл у ДПУ. А. Паўлюкевіч, які ўзяўся актыўна распаўсюджаць гэтую інфармацыю, галоўную віну за гібель У. Шалешкі паклаў менавіта на А. Луцкевіча, які быццам бы наўмысна пераправіў за мяжу аднаго са сваіх папалечнікаў занад-

¹⁵ Беларуская доля. 18.1.1925. № 4.

та інфармаванага ў розных сакрэтных справах, каб ліквідаваць яго рукамі органаў савецкай дзяржбяспекі¹⁶.

31 ліпеня 1925 г. у Вільні ў памяшканні рэдакцыі газеты “Грамадскі голас” адбыўся сход беларускіх дзеячаў, на якім разглядалася “справа Шалешкі” і згадвалася, быццам апошні быў расстраляны бальшавікамі. Аднак, ужо на паседжанні 6 жніўня 1925 г. Валейша заявіў, што У.Шалешка, па ягоных дадзеных, не расстраляны, а жыве на тэрыторыі Савецкай Беларусі і працуе настаўнікам. У хуткім часе ў віленскіх беларускіх газетах левага накірунку з’явіўся адкрыты ліст У.Шалешкі з абвясненнем чутак пра ягоную смерць. Паводле газет, ён у Менску быў у польскага консула і прасіў яго абвергнуць праз польскі друк інфармацыю пра ягоны расстрэл¹⁷.

У адрозненні ад А.Паўлюкевіча, Цэнтральны камітэт беларускіх спраў Ф.Цяўлоўскага галоўны націскпаклаў на працу ў правінцыі і перш за ўсё ў Баранавіцкай павеце, дзе выдаваў сваю газету “Сялянская Воля”. Гэтая арганізацыя, як адзіная з усяго паланафільскага асяродка, на працягу 1925 г. праводзіла шэраг мітынгаў і сходаў, галоўнай ідэяй якіх было супрацьдзеянне радыкальнай камуністычнай агітацыі¹⁸. Згодна данясенням паліцыі, на восень 1925 г. Камітэт здолеў пашырыць свае ўплывы на Наваградскі, Стаўцоўскі, Нясвіжскі, Слонімскі, Гарадзенскі ды Косаўскі паветы.

Галоўным праціўнікам Ф.Цяўлоўскага выступаў Беларускі пасольскі клуб у асобе В.Рагулі, як канкурэнта за ўплывы сярод мясцовых сялян. Нечакана ў якасці саюзніка апошняга праявіў сябе П.Аляксюк, які на гэты час узначальваў Наваградскае ТБШ. Як гіпотэзу магчыма дапусціць, што менавіта В.Рагуля, які з сакавіка 1924 па чэрвень 1925 г. быў старшынёй Беларускага пасольскага клубу, першым знайшоў з П.Аляксюком паразуменне і пралабіраваў інтарэсы апошняга ў Вільні. Пасля таго, як у чэрвені 1925 г. была створаная Беларуская сялянска-рабочніцкая грамада (БСРГ) ужо самому В.Рагулі мог спатрэбіцца П.Аляксюк, не столькі дзеля супрацьдзеяння Ф.Цяўлоўскаму,

¹⁶ CAW. Oddział II Sztabu Generalnego. Sygn. I.303.4.5249.

¹⁷ Яшчэ адной праяваю супрацоўніцтва Валейшы з Віленскім БНК магла быць ягоная спроба пры негало снай падтрымцы А.Луцкевіча ў сярэдзіне 1925 г. арганізаваць у Гародні альтэрнатыўную Радзе А.Паўлюкевіча паланафільскую арганізацыю // CAW. Oddział II Sztabu Generalnego. Sygn. I.303.4.5230. К. 150; ДАГВ. Ф. 17, воп. 1, адз. з. 110, арк. 122; там жа ф. 662, воп. 2, адз. з. 10, арк. 107; Жыцьцё Беларуса. 3.10.1925. № 8.

¹⁸ Sprawozdanie sytuacyjne Komendy Policji Państwowej w Nowogródzkim Okręgu za miesiąc maj 1925 r., 8 czerwca 1925 r. // CAW. Oddział II Sztabu Generalnego. Sygn. I.303.4.5248.

колькі ў магчымых камбінацыях супраць былых калегаў па Беларускаму пасольскаму клубу¹⁹.

Раскол унутры Беларускага пасольскага клубу і ўзнікненне БСРГ прывялі да перагрупоўкі сілаў на беларускай палітычнай сцэне і падштурхнулі ўжо існуючыя паланафільскія групоўкі да кантактаў з апанентамі Грамады. У справаздачы камісарыята паліцыі аб палітычным і эканамічна-грамадскім руху ў Вільні за сакавік 1926 г. адзначалася: “... Дзейнасць Часовай беларускай рады ў дадзены час накіраваная на выкарыстанне непаразуменняў паміж беларускімі пасламі і зводзіцца да намаганняў навізаць кантакт з Беларуска-сялянскім саюзам і групаю ксяндза Станкевіча”. Аднак пагадненне паміж А. Паўлюкевічам і той часткай Беларускага клубу, што дэманстравала апазіцыю да заснавальнікаў Грамады, было сарванае рэзальюцыяй з’езду Беларускага сялянскага саюзу 24 сакавіка, згодна якой “ніякіх бліжэйшых кантактаў нацыянальных беларускіх групаў з Часоваю Радаю быць не можа”²⁰.

Акрамя А.Паўлюкевіча за супрацоўніцтва з Саюзам змагаліся і іншыя паланафілы. На адбыўшымся ў пачатку лютага 1926 г. у Варшаве сходы выканаўчага камітэту Беларускага сялянскага саюзу В.Рагуля паведаміў, што Я.Міткевіч і Цяўлоўскі з Баранавіч прапанавалі Саюзу супрацоўніцтва. Прысутны на сустрэчы кс. А.Станкевіч заўважыў, што да падобнай прапановы трэба аднесціся з вялікай асцярогай, бо магчымае правакацыя з боку дадзеных асобаў. У выніку сход вырашыў устрымацца ад збліжэння і з гэтай паланафільскай групоўкай²¹.

Не маючы рэальных вынікаў сваёй працы, па сутнасці адмовіўшыся ад актыўнай дзейнасці сярод шырокіх масаў беларускага насельніцтва, А.Паўлюкевіч на старонках “Беларускага слова” працягваў кампанію па дыскрэдытацыі А. Луцкевіча як ключавой постаці беларускага віленскага асяродка. У канцы лютага 1926 г. у “Беларускім слове” з’явіўся артыкул пад крыптонімам Т.Г. з абвінавачваннем былога старшыні ўраду БНР у супрацоўніцтве з нямецкай і французскай разведкамі, а таксама – польскай палітычнай паліцыяй. Інтрыга была тым большай, што ў якасці аўтара ліста выступаў Тамаш Грыб, у мінулым лідэр беларускіх эсэраў і дэклараваны праціўнік паланафілаў.

¹⁹ Пра асабліваць адносінаў П.Алексюка з В.Рагулям можа сведчыць і той факт, што менавіта П.Алясюк стаў адным з адвакатаў В.Рагулі ў лютым 1928 г. перад Наваградскім судом па абвінавачванні ў антыдзяржаўнай дзейнасці // САВ. Oddział II Sztabu Generalnego. Sygn. I.303.4.5248;

²⁰ Разам з тым паліцыя адзначала перамовы паміж паслом Аўсяннікам, які быццам бы быў выключаны са складу Беларускага пасольскага клубу, і А.Паўлюкевічам // САВ. Oddział II Sztabu Generalnego. Sygn. I.303.4.5249.

²¹ БДАМЛіМ. Ф. 3, воп. 1, адз. з. 195, арк. 32-34.

Віленскае беларускае грамадства не магло праігнараваць гэткай падзеі. У першай палове сакавіка 1926 г. адбыўся агульны сход прэзідыума Віленскага БНК і некалькіх сяброў БСРГ па абмеркаванню артыкула. Паводле Р.Астроўскага, ліст Т.Грыба быў спробай “разбіць агульны пралетарскі фронт, які ствараецца ў Польшчы”. Прэзідыум Віленскага БНК пастанавіў у сувязі з гэтым пільна адсочваць кожны крок пражскай групы беларускіх эсэраў, а таксама іх віленскіх саюзнікаў, у першую чаргу Беларускі сялянскі саюз у Вільні, а таксама “А. Паўлюкевіча, які паспешна прадставіў сваю газету дзеля надрукавання ў ёй эсэраўскіх інсінуацый і брудных пасквіляў на такога заслужанага беларускага дзеяча, якім у вачах усіх беларусаў з’яўляецца Антон Луцкевіч, а адначасова бязлітасна змагацца са ўсімі тымі, хто парушае адзінства беларускага фронту”²². Ужо 20 сакавіка беларускія студэнты ў Празе ўхвалілі пратэст супраць “нападкаў вырадкаў беларускай інтэлігенцыі”, аплочаных польскай дэфензай, супраць А.Луцкевіча. Пратэст заканчваўся заклікам: “Ганьба прадажным, ганьба польскім служакам! На чорную дошку Паўлюкевіча, Валейшу і іх кампанію!”²³

Працягваючы палеміку 24 красавіка 1926 г., А.Паўлюкевіч змясціў у “Беларускім слове” артыкул “Мой адказ” назваўшы пражскіх студэнтаў “бальшавіцкімі суценёрам”, “якія, як і той, каго яны абараняюць, стаяць на ўтрыманні бальшавікоў, узамен за што, павінны выконваць загады сваіх кіраўнікоў”. А.Паўлюкевіч у чарговы раз паўтарыў папярэднія абвінавачванні супраць А.Луцкевіча, адзначаючы пры гэтым, што яму вядомыя радыкальныя настроі, якія пануюць сярод беларускага студэнцтва, што, аднак, можна патлумачыць “маладзёвым парывам”²⁴.

На гэты раз публікацыя ў “Беларускім слове” выклікала актыўную рэакцыю з боку Віленскага саюзу студэнтаў беларусаў. 28 красавіка Саюз склікаў агульны сход дзеля абмеркавання артыкула. Выступаючы пад час дэбатаў М.Марцінчык назваў А.Паўлюкевіча “прадажным інсінуатарам і даносчыкам, які за ідэал лічыць здабыванне грошаў...” Ён заклікаў па прыкладу пражскіх студэнтаў выступіць з адкрытым пратэстам супраць дзейнасці апошняга і ягонай Часовай беларускай рады²⁵.

Аднак прыход да ўлады пілсудчыкаў прымусіў А.Паўлюкевіча змяніць тактыку. 15 мая 1926 г., калі ў Вільні стала вядома пра падзеі ў сталіцы, Часовая беларуская рада на надзвычайным паседжанні паставіла выслать віншавальную тэлеграму на імя Ю.Пілсудскага. Хутка пасля тэлеграмы А.Паўлюкевіч асабіста выехаў у Варшаву з мэтай ат-

²² БДАМЛіМ. Ф. 3, воп. 1, адз. з. 195, арк. 20-21;

²³ Пратэст быў надрукаваны ў газеце “Беларуская справа”. 15.4.1926. № 4.

²⁴ Беларускія слова. 24.4.1926. № 11.

²⁵ БДАМЛіМ. Ф. 3, воп. 1, адз. з. 195, арк. 46-48.

рымання падтрымкі і фінансавай дапамогі з боку новага ўраду. Прэм'ер Бартэль, з якім размаўляў А. Паўлюкевіч, падтрымку і дапамогу абяцаў, аднак запатрабаваў большай актыўнасці і ўзмацнення ўплываў у беларускім грамадстве.

Мяркуючы па ўсім, А. Паўлюкевіч прапанову прыняў, бо ўжо ў канцы мая ён правёў агітацыйныя мітынгі ў Наваградку, Баранавічах і Нясвіжы, а прадстаўнікі Рады з мэтай вядзення агітацыі выехалі ў Гарадзенскі, Віленскі і Лідскі паветы. Нарэшце, 16 чэрвеня 1926 г. Рада выступіла з “Мемарыялам Часовай беларускай рады да пана прэм'ера Рады міністраў”, які па сутнасці стаў праграмным дакументам. Асноўныя пастулаты мемарыялу зводзіліся да вырашэння “...зямельнага пытання, справы беларускага школьніцтва, удзелу ў самаўрадах, працы для інтэлігенцыі ў школах і адміністрацыі, людскага абыходжання з боку паліцыі і адміністрацыі, спынення прыдзірак і пераследу за прывідны камунізм – гэта найбольш балючыя справы беларускага жыцця, адурэгулявання якіх залежыць стварэння нармальных умоваў жыцця на нашых землях...”

Дзеля гэтага, на думку аўтараў “Мемарыялу”, трэба прыцягнуць да працы ў адміністрацыі мясцовыя дэмакратычныя элементы, не выключаючы і беларускай інтэлігенцыі; згадзіцца на правядзенне зямельнай рэформы, адкрыццё беларускіх школаў, адкрыццё курсаў для беларускіх настаўнікаў, наданне выпускнікам настаўніцкіх курсаў у Вільні і Кракаве права на працу (кваліфікацыі), гарантаванне ім пасады і дапамогі, выданне дазvolaў на адкрыццё новых беларускіх гімназій пад кіраўніцтвам “Прасьветы”, прызначэнне субсідый для наяўных беларускіх гімназій, выданне распараджэння аб прыняцці выпускнікоў беларускіх гімназій у вышэйшыя школы, перш за ўсё ў Вільні, адкрыццё ў Віленскім універсітэце аддзелення беларусістыкі і беларускага гуманітарнага факультэта, забеспячэнне магчымасці таварыству “Прасьвета” вядзення шырокай культурна-асветніцкай працы, дазвол на адкрыццё ў Вільні новай беларускай культурна-асветніцкай пляцоўкі – “Беларускай хаткі”; выданне канцэсіі на адкрыццё Беларускага банку і выдзяленне яму крэдытаў, урэгуляванне справаў праваслаўнай царквы”. Абвясчэнне мемарыялу, як адзначалася ў “Кароткім нарысе...”, узмацніла пазіцыі доктара Паўлюкевіча сярод беларускага грамадства. Разам з тым галоўныя пастулаты, якія ў ім былі агучаныя, адпостроўвалі асноўныя патрабаванні большасці беларусаў II Рэчы Паспалітай. Невыпадкава кс. А. Станкевіч заявіў, што пад гэтым мемарыялам ён сам мог бы падпісацца, змяніўшы яго толькі ў некаторых месцах.

Вынікам гэткай надзвычайнай актыўнасці сталася правядзенне 26-28 чэрвеня 1926 г. пад эгідаю Часовай беларускай рады доўгачаканага

з'езду Заходняй Беларусі, які адкладваўся па розных прычынах. Характэрна, што дата з'езду трымалася ў таямніцы амаль да апошняга моманту. У першым паседжанні ўдзельнічалі ўся Часовая беларуская рада, сябры Таварыства “Прасьвета” і яшчэ каля дзесяці прадстаўнікоў віленскай і варшаўскай прэсы, а таксама госці, у асноўным з ліку мясцовай польскай інтэлігенцыі. Больш важным, аднак, падаецца тое, што з'езд праігнаравалі як беларускія паслы так і іншыя больш-менш уплывовыя беларускія палітыкі. Больш таго, некалькі дэлегатаў дэманстратыўна пакінулі залу пасяджэнняў, аб чым пазней паведаміў орган Грамады “Народная справа”²⁶.

Сам сход адкрыў А. Паўлюкевіч. Ён выступіў з доўгай палітычнай прамовай, пасля чаго прапанаваў выслаць прывітальныя тэлеграмы да прэзідэнта Рэспублікі маршала Ю. Пілсудскага, прэм'ера Бартэля, а таксама ваяводы У. Рачкевіча, што было аднагалосна ўхвалена. На з'ездзе адбылася змена назвы арганізацыі. Замест Часовай беларускай рады ўзнікла Беларуская нацыянальная рада ў Вільні. У выніку праведзеных выбараў у склад праўлення Рады ўвайшлі: А.Паўлюкевіч – старшыня, Сокал-Кутылоўскі, Ф.Аляхновіч, А.Якімовіч, Т.Вернікоўскі, Яраш, Вітко. Акрамя гэтага на з'ездзе былі прынятыя рэзалюцыі па палітычнаму, рэлігійнаму, школьнаму і зямельнаму пытаннях.

Аднак не толькі Грамада крытычна адрэагавала на спробу Рады выступіць ад імя ўсёй Заходняй Беларусі. А.Станкевіч змясціў у “Беларускай крыніцы” артыкул “Пасля з'езду Паўлюкевіча”, у якім падкрэсліў, што рэальная паланафільская ідэя для беларусаў у дадзены момант не існуе: “Лёс нашага народу ў апоры на Польшчу нават тэрэтычна немагчыма сабе ўявіць. Гэта тое ж самае, што будаваць дому на пяску без адпаведных фундаментаў. Не магчыма таксама і рэальная апора нашага народу на Польшчу. Сучасная Польшча застаецца пры сваіх захопніцкіх імкненнях, якія калісьці давалі нас да страты нашай незалежнасці і якія зараз аж занадта выразна адыгрываюць у Польшчы галоўную ролю”.

Сапраўды, ажыўленне ў дзейнасці Рады было шмат ў чым штучным, а таму ўжо праз месяц пасля з'езду ў працы паланафілаў зноў пачаўся застоі, выкліканы ў значнай ступені спыненнем урадавых субсідый. Некаторы час А.Паўлюкевіч працягваў друкаваць “Беларускае слова”, а ў жніўні 1926 г. распаўсюдзіў адозву, у якой рашуча выказваўся супраць дзейнасці БСРГ. Дзеля паляпшэння фінансавага становішча ён разам з Друцкім-Падбярэскім, А.Кабычкіным, Ф.Аляхновічам, Знамяроўскім, Г.Канапацкім і В.Шышковым звярнуўся да ўладаў па дазвол на адкрыццё г. зв. “Беларускага клубу”, які мог бы за кошт камерцыйнай

²⁶ Народная справа. 7 ліпеня 1926 г. № 3. С. 3-4.

дзейнасці прыносіць пэўныя прыбыткі. Аднак пасля зацвярджэння ўладамі статуту арганізацыі А. Паўлюкевіч не быў абраны ва ўправу клубу. Улада перайшла ў рукі У.Більдзюкевіча і С.Валейшы, які даў грошы на арганізацыю.

Ужо 19 жніўня 1926 г. перастала выдавацца “Беларускае слова”. Друкарня адмовілася друкаваць газету па прычыне запазычанасці. Былыя супрацоўнікі і папчэчнікі А.Паўлюкевіча – А.Кабычкін і Б.Друцкі-Падбярэскі, не атрымаўшы ад яго дапамогі, канчаткова адышлі. У адказ А.Паўлюкевіч у № 22 “Беларускага слова” ад імя Беларускай нацыянальнай рады выступіў супраць сваіхбылых папчэчнікаў, аднак сустрэў пратэст з боку іншых сяброў Рады. Ф.Аляхновіч на старонках “Віленскага кур’ера” заявіў, што Беларуска нацыянальная рада не мае з адозвай нічога агульнага, і што яна з’яўляецца выключна творам самога А. Паўлюкевіча. Друкарня Двожэца, не атрымаўшы заплаты, з 19 жніўня перастала друкаваць “Беларускае слова”²⁷.

Затое 7 кастрычніка 1926 г. выйшаў першы нумар “Беларускай хаты” падрэдакцыяй А.Кабычкіна. У перадавіцы гаварылася: “Стоячы безумоўна на грунце польскай дзяржаўнасці, мы павінны адкрыта выказацца за супрацоўніцтва з польскай дэмакратыяй у мэтах супольнай барацьбы з польскай рэакцыяй ...Пры гэтым агаварываемся, што здабыццё правоў загварантаваных польскай канстытуцыяй ня ёсць наш пэўны ідэал, і мы разглядаем гэта як першы этап на шляху здзяйснення ідэалу поўнай незалежнасці Беларускага Народу”²⁸.

Такім чынам, напрыканцы 1926 г. Беларуска нацыянальная рада апынулася ў стане поўнага заняпаду. І хоць 16 кастрычніка А.Паўлюкевіч выдаў адозву з абвяржэннем чутак аб ліквідацыі Рады, заклікаючы да працы і барацьбы на карысць беларускай культуры і супрацьстаянню камуністам, ягона я палітычная кар’ера падавалася скончанай.

Яшчэ меншую жыццяздольнасць паказаў Цэнтральны камітэт па беларускіх справах Ягонья намаганні па пашырэнню ўплываў на Гарадзеншчыне поўнасцю праваліліся. Толькі ў Палескім ваяводстве В.А.дамовіч-Дзяргач легалізаваў статут Камітэту і стварыў некалькі філіяў, якія, аднак, не вялі ніякай дзейнасці. Пэўную актыўнасць прадэманстравалі Ф.Цяўлоўскі і Я.Міткевіч у Наваградскім ваяводстве. Паводле баранавіцкай газеты “Іскра”, Я.Міткевіч з’яўляўся фактычным рэдактарам беларускай газеты “Сялянская воля”. 26 мая 1926 г. ён сарваў выступленне ў Баранавічах А.Паўлюкевіча, аб чым пазней даслаў справаздачу ў сеймавы клуб БСРГ²⁹.

²⁷ БДАМЛіМ. Ф. 3, воп. 1, адз. з. 195, арк. 53, 84;

²⁸ Беларуска хата. 7.10.1926. № 1.

²⁹ Іскра 27.6.1925. № 7. С. 4; Беларуска справа. 4.9.1926. № 14.

Тым ня менш, арганізаваныя абодвума дзеячамі лакальныя міпінгі не мелі вялікага поспеху.

Варта яшчэ ўгадаць спробу палітычнай рэанімацыі некаторых дзеячаў з ліку “старых” паланафілаў. Гэтак 7 лістапада 1926 г. пасол Е. Сабалеўскі склікаў у Баранавічах з’езд беларускіх дзеячаў Стаўбцоўскага, Баранавіцкага і Наваградскага паведаў з мэтай прыцягнення да БСРГ новых элементаў. Галоўным чынам гаворка ішла аб так званай “групе Аляксюка”. Прыхільнікі Аляксюка са свайго боку высунулі ў якасці ўмовы аб’яднання – пасольскі мандат для самога П.Аляксюка і ў будучыні – пасаду міністра ў незалежнай Беларусі. Але паразуменне дасягнута не было³⁰.

Польскі бок разумеў, што ў дадзеных абставінах беларускі рух не ў стане самастойна высунуць сілу, якая па ўплывах і актыўнасці магла б спрацаваць з Грамадою. Якраз у пачатку студзеня 1927 г. напярэдадні роспуску БСРГ Заходнюю Беларусь візітаваў адзін з найбліжэйшых супрацоўнікаў Ю. Пілсудскага Леан Васілеўскі дзеля выяўлення настрояў мясцовых элітаў. Пасля сустрэчы з В. Рачкевічам Л. Васілеўскі адзначыў: “Праграма ваяводы даволі разумная. Беларускаю газету яўна праўрадавую павінен рэдагаваць Умястоўскі. Падтрымоўваюцца інвестыцыі. ... Дзе насельніцтва жадае, трэба даваць беларускія школы. Патрэбна прымаць беларусаў на пасады”. У наступныя дні Л. Васілеўскі правёў сустрэчы з Я. Мамонькам, М. Гурынам, А. Луцкевічам ды Я. Станкевічам. 7 студзеня па сустрэчы з А. Луцкевічам Л. Васілеўскі занатаваў наступныя моманты з размовы: “Няма кантактаў з польскім грамадствам. ... Падтрымка адкідаў (тктуw): Валейша (шулерня), Паўлюкевіч – маскаль...” У размове з ім Янка Станкевіч адзначыў, што “...рэпрэсіі супраць Грамады, магчыма, бы і не перашкодзілі, аднак могуць яе і ўзмацніць”³¹.

Крызіс паланафільскага асяродку на фоне радыкалізацыі беларускага грамадства паспрыяў таму, што ўжо восенню 1926 г. замест асобаў, якія скампраметавалі саму ідэю супрацоўніцтва з польскай адміністрацыяй, вылучаецца шэраг “новых” постацяў. У якасці прыхільнікаў паланафільскага накірунку ў гэты час сябе задэкларавалі беларускія дзеячы, якія да гэтага ці не прымалі актыўнага ўдзелу ў палітычным жыцці на мясцовай глебе, як Францішак Умястоўскі ды Янка Станкевіч, ці наогул з’яўляліся прадстаўнікамі антыпольскай “ірыдэнтны” – як Я. Мамонька ды М. Гурын-Маразоўскі. Гэткая “ратацыя” кадраў была характэрнай праявай ўплываў грамадоўскіх настрояў, што паспрыялі размыванню межаў паміж ідэалогіямі розных накірункаў беларускага руху. Тым не менш да канца 1926 г. дзейнасць узгаданых дзеячаў не набыла размаху.

³⁰ SAW. Oddział II Sztabu Generalnego. Syg. I.303.4.2696.

³¹ AAN. Akta Leona Wasilewskiego. Sygn. 77. S. 42, 45.